

Ezt cselekedjétek!

Tanulmányok az úrvacsoráról

Szerkesztette

Hafenscher Károly – Isó M. Emese – Zászkaliczky Zsuzsanna

BUDAPEST, 2022

A kiadvány a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyarországi Evangélikus Egyház támogatásával jelent meg.

Minden jog fenntartva. Bármely másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli engedélyéhez van kötve.

© A Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója, 2022

© Szerzők, 2022

Fotók © Akademie der bildenden Künste, Wien; Art Institute of Chicago; Aurora Trust, New York;
Burgenländisches Landesmuseum, Eisenstadt; Ciprian Firea; Czimbál Gyula; Evangélikus Országos Múzeum;
Evangélium 21; Fortepan; Harmati Béla; Hungaricana; Kónya Anna; Landesmuseum für Kunst- und Kulturgeschichte, Schleswig;
Musée de Cluny, Paris; Museo del Prado, Madrid; Museum Mayer van den Bergh, Antwerpen; National Gallery of Art,
Washington; Rijksmuseum, Amsterdam; S. Hegyi Béla; Sint-Baafskathedraal, Gent; Staatliche Museen zu Berlin;
Swedish History Museum; Szépművészeti Múzeum, Budapest; The Metropolitan Museum of Art, New York; Tolnay Imre;
University of Michigan Library; Victoria and Albert Museum; Walker Art Gallery, Liverpool, 2022

Tartalom

FABINY TAMÁS ¶ Közös az emmausi úton	7	KISS ERIKA ¶ Vasa sacra	150
HAFENSCHER KÁROLY ¶ Úrvacsorai „körkapcsolás”	10	Az úrvacsora tárgyai a reformáció első két évszázadában	
NÉMETH SZABOLCS ¶ Észrevételek az úrvacsoratan összefüggésében	25	HAFENSCHER KÁROLY ¶ Zenei élmény vagy lelki táplálék?	174
SZABÓ B. ANDRÁS ¶ Úrvacsora és kizökkent idő Különböző idősíkok párhuzamos jelenléte az úrvacsorában	39	Az úrvacsora igéi J. S. Bach Máté-passiójában	
VARGA GYÖNGYI ¶ „Ízleljétek és lássátok, hogy jó az Úr!” Az áldozati lakomák hagyománya az Ószövetségben	43	HARMATI BÉLA LÁSZLÓ Az utolsó vacsora ábrázolása a magyarországi evangélikus templomokban	183
KŐSZEGHY MIKLÓS ¶ Lakomák, amelyeken szerencsére nem vettünk részt	52	KERTÉSZ BOTOND ¶ Adatok a 19. század első felének evangélikus úrvacsora-felfogásához	190
LÁSZLÓ VIRGIL ¶ Újszövetségi hagyományvonalak az úrvacsora vonatkozásában	57	VERES EMESE-GYÖNGYVÉR ¶ Az úrvacsora szokása a barcasági csángó gyülekezetekben	201
BÁCSKAI KÁROLY ¶ Az úrvacsoráról Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele alapján	63	ÉRFALVY LÍVIA ¶ Az átlényegülés alakzatai Kosztolányi Dezső Októberi táj című versében	210
BLÁZY ÁRPÁD ¶ Az úrvacsora gyökerei Eukharisztia az első három században	69	K. SEBESTYÉN NÓRA ¶ „Az ég a pusztára földre ráhajolt” Reményik Sándor: Húsvéti versek egy halott erdőről	215
KÓNYA ANNA ¶ Veronika kendője mint eukharisztikus képtéma késő középkori erdélyi falképeken	81	S. BÉRES BERNADETT ¶ Fenn és lenn Istenarcok Weöres Sándor két rövidversében	219
ISÓ M. EMESE ¶ A Krisztussal való találkozás misztériuma a középkori művészetben	93	ŐZE KATALIN ¶ „...egy pillantást vetni az asztalra, mely öröktől fogva terítve áll az atyai ház udvarán”	223
MÁDL JANKA ¶ „Manducatio per visum” Adalékok Joos van Cleve Mária a bort ivó gyermek Jézussal című budapesti képéhez	107	Pilinszky János három verse	
REUSS ANDRÁS ¶ Az úrvacsora Luther írásaiban	121	HARMAT GYÖRGY ¶ Ha szeretet nincs én bennem... Ingmar Bergman Trilógiájáról	227
ECSEDI ZSUZSA ¶ „Sok halálos sebből gyógyítónk” Martin Luther úrvacsorai énekei	131	ZÁSZKALICZKY ZSUZSANNA ¶ A módban rejtőző Isten Kortárs művészeti közelítések	238
H. HUBERT GABRIELLA ¶ Magyar evangélikus úrvacsorai prédikációk a 16. században	140	PÁNGYÁNSZKY ÁGNES ¶ Szentségek és rítus A keresztség, az úrvacsora és a konfirmáció kapcsolódási kérdései a gyülekezetpedagógiában	252

Közösen az emmausi úton

FI FABINY TAMÁS

A Magyarországi Evangélikus Egyház zsinata 2020-at az úrvacsora évének nyilvánította. Régóta esedékes volt, hogy ezzel a szentséggel, Isten „látható igéjével” gyülekezeteinkben és azok határán túl is behatóan foglalkozunk. Egyik szándékunk a vágy felkeltése volt, hogy híveink rendszeresen és örömmel vegyék magukhoz Krisztus testét és vérét. Ennek érdekében komoly teológiai munkát is szorgalmaztunk, hiszen a biblikus, a gyakorlati és rendszeres teológiai kérdések tisztázása hozzájárul ahhoz, hogy rend legyen a fejekben és a szívekben. Gyermeklélektani, egyház-szociológiai és egyéb kutatások alapján azt is vizsgálni kezdtük, miképpen lehetne az úrvacsorát – a konfirmáció keresztény életben betöltött jelentőségének csökkentése nélkül – adott esetben gyermekekkel közösen megélni. Természetesnek vettük azt is, hogy az úrvacsoráról ökumenikusan gondolkozzunk. Ebben segített, hogy éppen ebben az időben készültek a magyarországi katolikusok a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus fogadására. A világot sújtó koronavírus-járvány miatt nemcsak a kongresszust halasztották el egy évvel, de a mi úrvacsorai évünket is kiterjesztettük 2021-re is. Ma már látjuk, hogy szükségből így erényt lehetett kovácsolni, hiszen egyrészt több időnk volt, másrészt éppen a járvány idején tett minket próbára az Úristen, és szembesültünk azzal, hogy korántsem magától értetődő, hogy részünk lehet az úrvacsorai közösségben. Személyesen nagyon bízom abban, hogy ez a sajátos „eukharisztikus böjt” csak erősítette bennünk a vágyat a Krisztussal való titokzatos közösség újra és folyamatos átélésére.

Az úrvacsora közösség Krisztussal és az ő egyházával

Az úrvacsorában hálával ünnepeljük, hogy Krisztusban valóságos közösségben vagyunk Istennel. Hisszük Jézus Krisztus valóságos jelenlétét az úrvacsorában (*praesentia realis*). A szent jegyek – a

kenyér és bor – vételekor Isten megerősít bennünket ebben a közösségben: bizonyosságot ad, hogy a megváltás útján Isten teljesen és feltétlenül szeretetközösségébe fogadott bennünket: az Atya szeretett gyermekei vagyunk, Isten népe, Isten családja, asztalának vendégei. A jegyek emlékeztetnek az Úr értünk hozott keresztdozatára, és általuk kerülünk közösségbe a feltámadott Krisztussal (*communio*). Az úrvacsora megújítja és megerősíti a közösségünket Istennel, amely a keresztség szentsége által áll fenn.

Az úrvacsora megújítja és megerősíti a közösségünket az egyházzal is. Mivel Krisztussal közösségben vagyunk, Krisztus testének vagyunk a tagja, ezért a Krisztus-test, az egyház többi tagjával is közösségben (*communio*) vagyunk. Az úrvacsora közösséget hoz létre a mindenkor egyházzal és az egész egyetemes (katolikus) egyházzal. Az úrvacsorában közösségünk van az ebben a világban, a jelenkorban küzdő egyházzal (*ecclesia militans*) és a már az örökkévalóságban lévő győzedelmes egyházzal (*ecclesia triumphans*).

Az úrvacsora az egység ünnepe

Az újszövetségi beszámolók szerint az úrvacsorában kiábrázolódik az egyház egységének aktualizálódása: a *communio sanctorum*. A korai keresztény gyülekezetben egy asztalnál ült a rabszolga és a szabad, a zsidó és a pogány, a férfi és a nő. Az ókori római és zsidó társadalom három legfontosabb és átléphetetlen határvonalát (gazdasági, etnikai-vallási, nemi) törte át az úrvacsorát ünneplő gyülekezet, ezzel felmutatva a társadalomban Istennek a Krisztusban már elérkezett, de még ki nem teljesedett országa természetét: a szeretet rendjét. Az úrvacsora tehát a fennálló társadalmi határokat meghaladó, a társadalmi megosztottságot eltörlő, az új, krisztusi társadalmi valóságot kiábrázoló közösségi

ünnep. Az úrvacsora ünneplése „felforgató tevékenység”, forradalmi tett. Az úrvacsora a határok nélküli szentség.

„Az egy kenyérben és a közös pohárban való részesedés egy adott helyen kimutatja és meg is valósítja a részesedők egységét Krisztussal és mindazokkal, akik bármikor és bárhol részesedtek benne. Az eukharisztia az, amelyben Isten népe közössége teljességgel megnyilvánul. [...] Az úrvacsora megünneplése megbékélést és osztozást követel mindazok között, akik testvéreknek tekintik egymást Isten egyetlen családjában, s állandó kihívást jelent megfelelő viszonyok teremtetésére a társadalmi, gazdasági és politikai életben...”¹

Az úrvacsora a megkereszteltek ünnepe

A korai egyház és nyomában a mindenkorai egyház a megkereszteltek körére szűkíti az úrvacsora ünneplésének a lehetőségét. Ezzel a Krisztus által alapított két szentség összekapcsolódik. Az úrvacsorát az nem veszi méltatlanul, aki részesült Isten megelőző kegyelmének (gratia praeveniens) jegyében, a keresztségben (református nyelven: a szövetség jelében). A korai egyház a katekumenátus intézményével meggyőződött arról, hogy a megkeresztelendő személy ismeri és magáénak vallja a keresztyén egyház hitvallását. A keresztség által a hívő belépett az egyház közösségébe, majd részesült az úrvacsorában. A gyermekkeresztségben részesültek ugyanígy tagjai Krisztus közösségének.

A határtalan befogadást demonstráló úrvacsora határát tehát a keresztség jelöli ki.

Az úrvacsora ünneplése a misszió kiindulópontja

Az úrvacsorában részesülők megújulnak és megerősödnek a Krisztussal és az egymással való közösségben. Az úrvacsorából kiindulva hálás, isten- és emberszerető életet élnek a Krisztus követésében, életükkel és cselekedeteikkel felmutatják a Krisztus-követő élet alternatíváját a hétköznapi életben, és meghívják embertársaikat a Krisztussal és egyházával való közösségbe, Isten új társadalmába.

A *Limai dokumentum* az úrvacsoráról mint Isten országa ünnepi lakomájáról beszél.² Az eukharishtiában egymással megbékéltek arra kapnak elhívást, hogy a „megbékélés szolgálói” és a „feltámadás örömeinek tanúi” (24.) legyenek. Az eukharisztia ünneplését a dokumentum az Isten világra irányuló missziójában való részvétel eseményének nevezi, amely az evangélium hirdetésében, a felebarát szolgálatában és a „világban való hűséges jelenlétben” ölt alakot. Az eukharisztia átformálja és megerősíti Isten népét arra, hogy tanúságot tegyen Krisztusról a világban, és erőfeszítéseket tegyen arra, hogy az Úr asztala köré gyűjtse mindazokat, akik még nem részesülnek abban. Rámutat, hogy az eukharisztikus egység hiánya gyengíti mind az egyes hívő, mind az egyház tanúságtételét. „Az úrvacsora

a misszionáriusok drága étele, kenyér és bor a zarándokoknak apostoli útjukon” – fogalmaz a szöveg.³

Az úrvacsora mint lelki és szellemi ajándék

A Krisztussal való misztikus közösség elsősorban lelki gazdagodásunkra szolgál. Az úrvacsorával kapcsolatosan azonban igen gazdag képzőművészeti, irodalmi, néprajzi, hatástörténeti és egyéb tapasztalatunk is lehet. Ez a kötet egy-egy szakterület kiváló ismerőinek a témához való hozzájárulását nyújtja. Ezek a tanulmányok rámutatnak arra, hogy evangélikus, lutheri teológiai alapokon állva milyen igényesen és sokoldalúan tekinthetünk az úrvacsorára. Ezen a téren is megismerhetjük az Ó- és Újszövetség koherenciáját, de kitekinthetünk más vallások rituális étkezéseire is. Új távlatokat nyithat a filozófia vagy az ikonográfia beemelése a gondolkodásunkba. A liturgiai és zenei tanulmányok pedig segítenek az egyetemes egyházi összefüggések megértésében. A filmelemzés bekapcsol az egyetemes kultúrába. Egy-egy vers értő és érzékeny bemutatása pedig azért is hasznos lehet, mert így nyert ismereteinket jobban tudjuk kapcsolni a különböző korosztályok irodalmi ismereteihez. Ez és számos egyéb diszciplína bevonása indokoltá teszi, hogy ezt az igényes könyvet az egyházi oktatási rendszerünkben is használjuk.

Az úrvacsorával kapcsolatos további távlatok

A Magyarországi Evangélikus Egyház két úrvacsorai éve ugyan lezárult, mégis hálásak lehetünk, hogy a nehézségek közepette is oly sok ajándékot nyertünk. Ez a kötet azonban arra is szolgál, hogy további távlatokat nyisson. Közös lelki és szellemi útra hívunk mindenkit. Az úton érdemes továbbmenni, bőven találunk még feladatot. Meg kell találnunk a konfirmáció igazi helyét egyházunk tanításában és gyakorlatában. Természetesen foglalkoznunk kell a másik szentség, a keresztség hallatlan ajánlódékával is. Azonban az úrvacsorával kapcsolatban is bőven van még feladatunk, egyebek mellett ökumenikus összefüggésben. Az úrvacsora, amely „a határok nélkülség szentsége” lehetne, a legmegosztóbb ökumenikus kérdés. A felekezetek közötti közös úrvacsorázás (intercommunio) teljes körű megvalósulása távol

van. Ezért is fogok személyesen mindig hálával emlékezni arra a lundi istentiszteletre, amelyet a reformációi emlékév nyitányaként Ferenc pápával közösen ünnepeltünk 2016. október 31-én. Martin Junge, a Lutheránus Világszövetség akkori főtitkára a pápa jelenlétében elmondott prédikációjában így fogalmazott: „Az Isten inkább hidak építésére használ, hogy közelebb kerüljünk egymáshoz, házakat építtet velünk, ahol találkozhatunk egymással, és asztalokat – igen, asztalokat – készíttet velünk, ahol meg tudjuk osztani egymással a kenyeret és a bort, Krisztus jelenlétében, aki soha nem hagyott el minket, és aki arra hív bennünket most is, hogy maradjunk vele, hogy a világ higgyen.” Teljes szívvel azonosulok azzal a reménységgel, amelyet e prédikáció kifejezésre juttat: ökumenikus lendülettel tovább kell mennünk azon az úton, amely a „látható egység” megvalósulásához vezet, és amelynek megkoronázása az úrvacsorai közösség.

Református testvéreinkkel is vannak még közös feladataink. Közismert, hogy elsősorban az úrvacsora kérdése osztotta meg a lutheri és a svájci reformáció képviselőit (lásd a sikertelen marburgi kollokviumot 1529-ben). Krisztus Urunk testi jelenlétének kérdése máig értelmezési különbségeket mutat az evangélikus és a református teológiai felfogások között. Örömteli, hogy evangélikus és református egyházaink igen korán, már a 19. században felismerték, hogy az értelmezési különbségek nem akadályai az úrvacsora közös ünneplésének (kéri egyezmény, 1830; nagygeresdi egyezmény, 1833). Ugyanakkor a teljes szószéki és oltárközösséget az európai protestáns egyházak által 1973-ban megkötött *Leuenbergi konkordia* hozta el. Ehhez csatlakoztak később metódista és baptista egyházak is, és Leuenberg az alapja a Protestáns Egyházak Európai Közössége (GEKE) ökumenikus szervezetnek is. E szerződés közelgő ötvenéves évfordulója alkalmat kínál további teológiai és gyakorlati tisztázásra, még erősebb és hiteles ökumenikus kapcsolatok kiépítésére.

Lelkészek és világiak, férfiak és nők, teológusok, művészettörténészek, irodalmárok és más tudományágak képviselői jegyzik ezt a könyvet. A szerzők útítársak lettek egy olyan zarándoklaton, amely az egykori emmausi tanítványok útjához hasonlítható. Bárcsak e tanulmányok is hozzásegítenének, hogy eljussunk a közös asztalhoz, ahol maga Krisztus lát vendégül bennünket, aki maga töri meg a kenyeret a számunkra! Ezért kell szüntelenül segítségül hívni az Urat. Ez a kötet ezért nemcsak ismereteinket, hanem imádságos életünket is gazdagíthatja.

J E G Y Z E T E K

¹ Keresztség, úrvacsora, lelkeszi szolgálat (Limai dokumentum). *Theológiai Szemle*, Új folyam 29. sz. 1986/4. sz. 193–211. o.; itt 200. o.

² Uo.

³ Uo. 201. o.